

Socialutskottets yttrande

1983/84:2 y

om handläggning i allmänna domstolar och förvaltningsdomstolar av mål rörande barn

Till lagutskottet

Lagutskottet har beslutat inhämta socialutskottets yttrande över motion 1983/84:1164 av Lena Öhrsvik (s) om handläggning i allmänna domstolar och förvaltningsdomstolar av mål rörande barn.

Utskottet

I motionen begärs en översyn av lagstiftningen för att förhindra många och långa processer i vårdnadsmål m. m. Motionären tar upp den dåliga samordningen mellan å ena sidan föräldrabalkens regler och å andra sidan socialtjänstlagstiftningen och de upprepade domstolsprocesser detta kan leda till.

Frågan om var ett barn skall vistas och vem som skall ha tillsyn över det regleras på olika håll i lagstiftningen. I 6 kap. föräldrabalken (FB) finns regler om vem som skall ha vårdnaden om ett barn, om förutsättningarna för överflyttande av vårdnaden, om rätt till umgänge med barnet m. m. I 21 kap. FB finns bestämmelser om verkställighet av vårdnadsbeslut och om överlämnande av barn även i andra fall. I lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) regleras när barn kan beredas vård utanför det egna hemmet utan vårdnadshavarens samtycke. Slutligen regleras i 28 § socialtjänstlagen (1980:620) (SoL) när förbud kan meddelas vårdnadshavare att flytta ett barn från ett annat enskilt hem där det stadigvarande bor och fostras.

De olika lagrummen är inte samordnade, vare sig när det gäller handläggningen av ärenden eller när det gäller förutsättningarna för att tillämpa resp. bestämmelser.

Mål om vårdnad och umgängesrätt handläggs av allmän domstol medan mål om verkställighet av vårdnad m. m. och mål enligt SoL och LVU prövas av förvaltningsdomstol. De olika målen i förvaltningsdomstol handläggs i princip vart för sig.

Reglerna i 6 kap. FB om vårdnad och umgänge anknyter i princip till vad som är "bäst för barnet". Det gör även t. ex. 21 kap. 5 § och 6 § första stycket FB. Enligt 21 kap. 6 § andra stycket FB gäller emellertid att verkställighet kan vägras om det finns "risk som inte är ringa att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas". Det senare rekvisitet återfinns även i 28 § SoL angående förbud att flytta barnet, dock med ytterligare betoning i förarbete-

na av hänsynen till barnets bästa. Förutsättning för vård enligt LVU är att brister i omsorgen eller annat förhållande i hemmet medför "fara för barnets hälsa eller utveckling" eller att den unge genom sitt beteende själv utsätter sin hälsa eller utveckling för "allvarlig fara".

Reglerna om partsställning m. m. varierar också. I vårdnads mål är föräldrarna men inte barnet parter. Även socialnämnden kan i vissa fall uppträda som part i vårdnads mål. I andra mål enligt FB är även barnet part. I mål om beredande av vård enligt LVU är både barn och vårdnadshavare att anse som parter medan socialnämnden är sökande. I mål enligt SoL är läget mera oklart. Barn företräds i princip av vårdnadshavaren. Ett barn som är över 15 år kan emellertid alltid självt föra sin talan i mål och ärenden enligt både SoL och LVU och sålunda överklaga ett meddelat beslut.

Det finns inte något hinder mot att processa i tur och ordning enligt vart och ett av lagrummen eller ens mot att flera sådana processer pågår samtidigt. Socialnämnden kan t. ex. ansöka i länsrätt om vård enligt LVU medan en förälder i tingsrätt ansöker om överflyttande av vårdnaden, vilket kan ändra förutsättningarna för prövningen enligt LVU. Ett annat exempel är att, sedan LVU-vård förklarats avslutad på talan av föräldrarna, socialnämnden enligt 28 § SoL förbjuder dem att flytta barnet. Då kan först föräldrarnas lämplighet prövas i en process och sedan i en ny process om barnet ändå tar skada av flyttningen. Efter detta kan dessutom tänkas en process om att överflytta vårdnaden om barnet. Flera andra kombinationer av processer kan tänkas antingen parallellt eller efter varandra.

Den bristande samordningen medför, som framhålls i motionen, betydande nackdelar. De olika domstolarna kan fatta beslut som kanske är formellt logiska, men som för den enskilde ter sig motsägande. Ett exempel är att vård enligt LVU förklaras upphörd, varefter emellertid beslutas om förbud att flytta barnet från familjehemmet. Liknande situationer kan uppstå då en förälder som vunnit i en vårdnadstvist inte kan få domen verkställd. Man kan även tänka sig fall där vård enligt LVU kan följa på ett beslut rörande vårdnaden.

Denna ordning att vad som beslutats i en process kan ointetgöras av ett beslut i en annan måste verka förvirrande och skapa osäkerhet hos alla inblandade. En annan följd av systemet är att frågan om var barnet skall vistas och om vem som skall ha ansvar för det kan hållas svävande under avsevärd tid. Målen kan ta lång tid i anspråk då det ofta krävs en omfattande utredning. En ytterligare komplikation är att det sedan en tid förflutit i allmänhet föreligger nya omständigheter, vilka kan utgöra grund för en ny process enligt samma lagrum. Därtill kommer att det i samtliga dessa typer av mål finns i princip obegränsade möjligheter till omprövning. Medan processerna pågår uppstår en stor otrygghet för barn, föräldrar och ev. familjehemsföräldrar. Motsättningarna mellan parterna skärps. Processandet är också oekonomiskt.

Two utredningar har uppdrag som åtminstone delvis berör här aktuella problem. Utredningen om barnens rätt (Ju 1977:08) har i tilläggsdirektiv (Dir. 1982:25) bl. a. fått i uppdrag att fullfölja sitt arbete beträffande förslag om talerätt för barn i mål om vårdnad m. m. och om representation för barn. Utredningen skall vid arbetet med frågan om talerätt även överväga hur barns rättsliga ställning kan stärkas enligt SoL och LVU. Utskottet har under hand inhämtat att man inom justitiedepartementet arbetar med ytterligare tilläggsdirektiv till utredningen. Efter vad utskottet har erfarit är det dock inte aktuellt att ge utredningen i uppdrag att företa någon genomgripande översyn på detta område. Uppdraget att utreda frågan om barns talerätt och vem som skall företräda barnet kommer att kvarstå. Socialberedningen (S 1980:07) har i uppdrag bl. a. att göra en allmän uppföljning och utvärdering av socialtjänstreformerna. SoL och LVU kommer därvid att bli föremål för en översyn. Någon översyn av handläggning av vårdnadsfall ingår inte i beredningens uppdrag.

Såväl antalet processer rörande barn som de ingripande verkningar dessa har för de enskilda motiveras enligt socialutskottets mening att kraftiga ansträngningar görs för att minska de olägenheter som påtalas i motionen. Utskottet vill framhålla vikten av att få till stånd en ordning som på ett mera definitivt sätt kan avgöra frågan om var ett barn skall vistas med hänsyn tagen till samtliga omständigheter. Den otrygghet som nuvarande system kan skapa är till allvarlig skada främst för barnet men även för föräldrarna. Utskottet instämmer således i motionärens åsikt att åtgärder bör vidtas för att åstadkomma en bättre samordning av de olika lagarna och begränsa antalet processer.

Det finns dock ingen enkel och självklar lösning på detta problem. Bl. a. fordras en genomgripande översyn av de processrättsliga och administrativa förutsättningarna för en samordnad prövning. Utskottet ställer sig mot denna bakgrund liksom motionären tveksam till att en sådan omfattande genomgång kan komma till stånd inom ramen för de nämnda utredningarnas uppdrag. Enligt utskottets mening är det dock mycket angeläget att en översyn av det slag som begärs i motionen genomförs. Det bör därför ankomma på regeringen att avgöra i vilken ordning en sådan översyn lämpligen kan ske.

Stockholm den 10 april 1984

På socialutskottets vägnar
INGEMAR ELIASSON

Närvarande: Ingemar Eliasson (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), Rune Gustavsson (c), Blenda Littmarck (m), Stig Alftin (s), Lilly Bergander (s), Ann-Cathrine Haglund (m), Ulla Tillander (c), Maria Lagergren (s), Anita Persson (s), Ingvar Eriksson (m), Inga Lantz (vpk), Aina Westin (s) och Yvonne Sandberg-Fries (s).